

Zulfiya ijodining o'rganilishi

Z. O'roqova

Zulfiya ijodi adabiyotshunosligimizdja keng o'rganilgan. Adabiyotshunos A.Akbarovning «Zulfiya» nomli adabiy portreti shoira ijodi yo'lini yoritishga bag'ishlangan. O.Sharafiddinovning «Adabiy etyudlar» nomli kitobida «Qalbimizga yaqin shoira» deb nomlangan qism mavjud. Unda shoira she'rlari tahlil etilgan.

Isroil Muslimov qizi Zulfiya 1915 yil 1 martda Toshkentning O'qchi mahallasida dunyoga keladi. Hovli mo'jazgina bo'lsa-da, unda bir-biridan chiroyli muattar gullar o'stirilardi. Oiladagilar musiqani, she'rni yaxshi ko'rardilar. Zulfiya oiladagi kenja farzand bo'lib, uning to'rtta akasi bor edi. Ularning hammasi keyinchalik katta lavozimlarda ishlaganlar, qatag'onning achchiq-chuchugini totganlar.

Oilada onaning xizmati beqiyos edi. «Agar iste'dodim bor bo'lgan bo'lsa, uning chashmasi - onam. Agar adabiyot ahliga bir kaft yanglig' she'riy hosil tutgan bo'lsam, uning urug'ini qalbinga avval onam sochganlar» - degan edi Zulfiya. Shoiraning butun ijodi davomida onani, ayolni ulug'lovchi otashin she'rlar yozishi bejiz emas edi. Uni doim «qattiq minnatdorchilik tuyg'usi», «uzilmagan qarz hissini to'kib solish ehtiyoji» band etadi va shu mavzuning yangi jihatlari ochiladi. Zulfiyaning otasi temirchi bo'lgan. «Ustaxona uyimizning yonginasida bo'lganligi uchun ham, - deydi Zulfiya, - men uning laxcha cho'qqa aylangan po'lat eritmalarini turli shaklga solishini, o'sha cho'g' po'latdan turli asboblari yasashini hayrat bilan kuzatishni yaxshi ko'rardim. Olov va mehnat mahorat bilan birikkanda inson ko'p ishlarning uddasidan chiqishi mumkinligini ham men bolalikdan anglab yetdim. Keyinchalik charchagan yoki dilga tanglik cho'kkan, loqaydlik hukmron bo'lgan daqiqalarda qo'ra tepasiga engashgan otamning salobatli, aziz qiyofasini, bolg'asining bir maromda ko'tarilib tushishini eslashning o'zi menga ajoyib tarzda yangi kuch-quvvat bag'ishlardi».

Zulfiya boshlang'ich maktabni bitirgach, xotin-qizlar pedagogika bilim yurtida (1931-1934 yillar) o'qidi. Shu yerda she'r yoza boshladi. Bilim yurtining oldida adabiy to'garak bo'lib, uning rahbari shoir Shukur Sa'dulla edi. To'garakda Uyg'un, G'.G'ulom kabi shoirlar bilan uchrashuvlar o'tkazilardi. Shoir o'z ustozini, avvalo, «davrning, hayotning o'zi» deb o'ylardi. O'sha davrning mashhur shoirlari, turli-tuman kitoblar shoiraga ijod sirlarini anglashda yordam berdi. Birinchi she'ri - «Qizil durra»ning dunyoga kelishida paranjini tashlab zavod-fabrikalarda boshlariga qizil durra o'rab ishlayotgan ayollar hayoti saboq bo'lgan. Shoir hayot, turmush saboqlaridan ilhom oldi va 17 yoshida «Hayot varaqalari»(1932) degan ilk to'plamni nashrdan chiqardi. Ammo u bunda dunyoga, insonga o'z nuqtai nazaridan qarash darajasiga ko'tarilgandi. 1935 yilda Zulfiya hassos shoir Hamid Olimjon bilan taqdirini bog'ladi. Bu shoir uchun , uning ijodi uchun ulkan burilish bo'ldi.

Shoir bilimini har tomonlama oshirib bordi, aspiranturada o'qidi, bolalar nashriyotida muharrirlik qildi. Ikkinchi Jahon urushi ko'pchilikni ruhiy jihatdan tetiklashtirdi, kattayu-kichikning e'tibori Vatan himoyasi bo'lib qoldi. Urush Zulfiya uchun katta sinov davri bo'ldi. 1944 yilda turmush o'rtog'i Hamid Olimjondan judo bo'ldi, ammo bu ayrilish Zulfiyani dovdiratib qo'ymadi, endi u ikki sozni - o'zi va Hamid Olimjon sozini chalishni bo'yniga oldi. Bu shoir she'riyati mazmuni, yo'nalishi, ruhidagina emas, ayni choqda ijtimoiy faoliyatida ham yaqqol ifodalandi. "Saodat" jurnalida bosh muharrir bo'lib ishladi (1953-1980), Osiyo va Afrika yozuvchilari harakatida faol qatnashdi, mamlakatimiz vakili sifatida Hindiston, Yugoslaviya, Shrilanka, Misr , Birma, Avstraliya kabi mamlakatlarni ko'rdi. Zulfiyaga qo'sha-qo'sha mukofotlar berildi, bu uning el oldidagi qator xizmatlari uchun edi. U respublika davlat mukofoti laureati bo'ldi. «Saylanma»si uchun sobiq SSSR davlat mukofoti laureati, O'zbekiston xalq shoirasi, xalqaro «Nilufar» mukofoti, Bulg'oriyaning «Kirill va Mefodiy» ordeni sohibasi kabi yuksak unvon va martabalarga sazovor bo'ldi. Unga Mehnat Qahramoni unvoni va ko'plab orden,medallar berildi.

Zulfiya sevgi, sadoqat, hijron, ona, vatan,tong, tinchlik, dunyo, hurriyat, hayot, umr, yurtdoshlari va taqdiridoshlari jasorati, shodligi, iztiroblari, fojeasi, irodasi

haqida ham qalam yuritdi, yuritganda ham ularni o'z shaxsiy nuqtai nazari bilan, shaxsiy dardu tashvishi tarzida talqin qildi.

Shoiraning 50-yillar siyosati, mafkurasi ta'siri va tayziqida yozgan o'nlab she'rlarini e'tiborga olmaganda (masalan, «Saodatning chet ellik bir xonimga javobi», «O'zbek qizi ovozi», «Partiya, senga salom», «Men kommunistman» kabi she'rlarini hisobga olmaganda) ko'pgina asarlari haqiqiy lirika namunalardir.

Zulfiya jurnalistning «Shoirning bosh siri nimada deb o'ylaysiz?», «Yangi tashbehlar, metaforadami?» deb bergan savollariga bunday javob beradi : «Fikrda, g'oyada ! Butun vujudingni tug'yonga solib, «Bugun aytmasang, halok qilaman» deb qalbingda hayqirib turgan fikrda! Fikr shaklni ham, metafora, tashbehlarini ham o'zi yetaklab kelaveradi»

Chindan ham Zulfiyaning eng yaxshi she'rlarida fikr tig'izligi, falsafiy teranlik ustivorlik qiladi. Uning she'rlari o'ychan, vazmin. Shoir a tuyg'u, fikrga monand ohori to'kilmagan, «fikrni to'la ifoda etadigan chaqmoqday» so'z, ifoda, obraz topadi. Zulfiya she'rlarida ixchamlikni yoqtiradi. Bu ham shoiraning so'z zimmasiga katta fikr, his-hayajon yuklay olganining natijasi hisoblanadi. Agar fikr va kechinmaning yangi jihatlari ko'rinib qolsa, u mustaqil, ammo mazmunan, ruhan o'zaro bog'langan bir necha she'r yaratadi. Zulfiya ijodidagi turkum she'rlar shu tarzda tug'ilgan.

Shoiraning «Uni Farhod der edilar», «Quyoshli qalam», «Xotiram siniqlari» dostonlari haqiqatan ham ixcham tuzilishga ega

Zulfiya she'riyatida fojiaaviylikni keltirib chiqargan va chuqurlashtirgan asos esa uning tarjimai holiga bog'liq va fojiaaviy ohangning ustunligi shoir a she'rlarida yana bir o'ziga xoslikni - voqeaviylikni, ixcham syujetlilikni keltirib chiqargan.

Zulfiya : «Nazarimda, shoirlar o'z tarjimai hollarini yozmasliklari kerak. Negaki, shoirlar haqida she'rlari tavsif beradi, ular haqida hamma narsani aytib bermasa ham ijodlarida hayotlarining ko'pchilik tomonlarini sharh etib berishga qodir she'rlar bo'ladi.Urush yillari , - deydi Zulfiya, - turmushning o'zi qat'iyat

bilan haqiqiy soʻz talab qiladi: beixtiyor ravishdami yoki birovning tajribasiga murojaat qilish natijasidami, asl soʻzlar oʻz-oʻzidan quyilib kelaverganidan keyin ularni oʻrni-oʻrniga joylashtirish, bir-biri bilan bogʻlash yoʻlini topar ekansan ... 1943 yili chiqqan «Hulkar» kitobim yangi ishning yakuni boʻldi. Sheʼrlarim voqeaband boʻlib qoldi desammikan? Lekin bayonchilik maʼnosida emas. Men bu sheʼrlarga oʻz ruhiy tariximning bir parchasini joylashtira boshladim, bu parchaning oʻz tuguni, kulminatsiyasi va yechimi bor edi. Endi yozmoq uchun Lev Tolstoy aytganidek, dastlab gapning uchini uchiga ulab olishim kerak edi. Sheʼrni boshlab qoʻyib, oxirini topmagunumcha uni davom ettira olmas edim. Endilikda qayoqqa qarab ketayotganligimni bilganimdan yoʻlning eng qisqasini izlab topa olardim. Natijada sheʼrlarim muxtasar va tugal boʻla boshladi”.

Hamid Olimjon hayot vaqtidayoq shoira ijodiga hijron ohangi kirib keldi. Bu ohang «Hijron» sheʼrida , «Uni Farhod der edilar» dostonida, H.Olimjon tomonidan tahrir qilinib, bosmaga tushirilgan «Hijron kunlarida» sheʼriy toʻplamida muhim oʻrin tutdi.

Zulfiya boqiy baxt orzusi bilan turkum sheʼrlar yozdi. Turkumga kirgan har bir sheʼr mustaqil asar darajasiga koʻtariladi. Ayni choqda mazmuni, yoʻnalishi, ruhi bilan oʻzaro uzviy bogʻlanadi. Shoiraning sheʼriy turkumlari koʻp, har birida ijodkor ruhiy olamining yangi qirrasini namoyon boʻlgan. Agar «Hijron kunlarida» turkumida urushning shafqatsiz alangasida azoblangan qalbning gʻolib chiqishi ifodalansa, «Yuraginga yaqin kishilar»da shu insondagi matonat, sadoqat, nekinlik ildizlarini odamlar mehri, ona- Vatan mehrida koʻradi. «Mushoira» turkumida insoniyat taqdiri, tashvish-intilishlari mushtarakligi taʼkidlanadi. «Oʻylar», «Yillar, yillar» turkumlarida esa hayot va inson, umr mazmuni, muhabbat va sadoqat, yashash va kurash maʼnosi toʻgʻrisida fikr yuritiladi.

Zulfiya ijodining yana bir oʻziga xos jihati bor : u hayotdagi hamma narsa haqida va inson qalbidagi xilma-xil kayfiyatlar xususida yozadi, ammo ularni ayol qalbi bilan tinglab, ayol koʻzi bilan koʻrib, idrok etib, ayol soʻzi bilan tasvirlaydi, ayolning ovozida kuylaydi. Shoiraning har bir sheʼrida obrazlar ham ayollar

dunyosidan topilgan. Uning tashbehleri ham ayollardan olingan, ularning tuyg'ulari, ruhiy olami, orzu-armonini ifodalashga xizmat qiluvchi yuksak obrazlardir. To'g'ri, bizni o'rab turgan borliq, insoniy dardlar shoirlar uchun ham mushtarakdir, ammo bu murakkab sirli olamni va qalbning eshigini ular o'z kalitlari bilan ochadilar. Asarning g'oyaviylik va badiiylik darajasining mezoni bittadir. Biroq voqelikni ko'rish va badiiy tadqiq etishda mushtaraklik bilan birga o'ziga xos xislatlar ham bor. Shoiralar qalbi g'oyat nozik, dilgir, bardoshlidir.

«Ayol o'zi go'zallik va ezgulik bilan egizak didli, - degan edi Zulfiya. - Go'zallik va hayot esa hamma narsani yamlab simiruvchi urush oloviga yov ... Mana shuning uchun ayolning ovozida- she'rida, romanida, hikoyasida, qo'yingki, butun hayoti va faoliyati bilan baholi qudrat ana shu tinchlik, osoyishtalik, go'zallik, ezgulikni himoya qiladi, biri dehqon sifatida dalada, biri ishchi sifatida zavodda, biri shundoq ayol, ona, insoniyatning bir zarrasi bo'lgan o'z oilasining tiragi, asosi sifatida yaxshi niyatlar bilan yashaydi. Shu tufayli yozuvchi ayollar ijodida eng asosiy mavzu onalik baxti, farzand va uning kelajagi to'g'risidagi o'ylar, vatan va elning osoyishtaligi haqidagi fikrlar, butun xalqlar bilan do'stlik, birlashib, birdamlashib, kurashib, jahonda tinchlikni saqlab qolishga, farzandlarga eng yaxshi kelajakni ta'minlashga chaqirish kabilar muhim o'rin tutadi.